

Çevre ve İklim Değişikliği Dersi Programının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi

Examination of The Environment And Climate Change Curriculum In Terms of Values Education

Mehmet Halil DARBAŞ¹ Yusuf YILDIRIM²

¹ MEB, Öğretmen, Elazığ-Türkiye ² Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Siirt-Türkiye

ÖZ

Bu çalışmada 2022-2023 eğitim öğretim yılı ile uygulanmaya başlanan çevre ve iklim değişikliği dersi öğretim programı kapsamında aktarılan kök değerlere göre araştırılması hedeflenmiştir. Bu kapsamda çevre eğitimi ve iklim değişikliği öğretim programında yer alan kazanımlara ait kök değerlerin hangi düzeyde bulunduğu ve öğrenme alanlarındaki dağılımının ortaya çıkartılması amaçlanmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemenin kullanıldığı bu çalışmada veriler betimsel olarak desenlenmiştir. Araştırma kapsamında çevre ve iklim değişikliği programının kazanımlarında yer alan kök değerlerin dağılımı belirlenmiştir. Araştırmada elde edilen veriler kapsamında çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersinin değerler eğitimi bağlamında en fazla ilişkili değerler "saygı", "sorumluluk"; en az ise "adalet", "dostluk", "dürüstlük" ve "sabır" olduğu görülmüştür. Çevre eğitimi ve iklim değişikliği öğretim programında yer alan kök değerlerin dengeli bir biçimde ünitelere dağılmadığı belirlenmiştir. Yapılan araştırma sonuçlarına göre çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersinin kazanımları içerisinde adalet, sabır ve dürüstlük değerleriyle daha fazla bağlantı kurulabilir. Bu değerlerin artırılabilmesi için de belirtilen değerlere daha fazla yer verilmeli ve değerlerin her sınıf seviyesinde tüm ünitelere eşit dağılımı sağlanmalı, yeni eğitim-öğretim yılından itibaren ders kitabında yer verilen okuma metinleri kök değerler açısından zenginleştirilmeli ve uygulamalı eğitime yer verilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Değer, değer eğitimi, kök değerler, çevre eğitimi, çevre eğitimi ve iklim değişikliği öğretim programı.

Abstract

In this research, it is aimed to investigated according to the root values transferred within the scope of the environment and climate change course curriculum, which has started to be implemented in the 2022-2023 academic year. In this context, it is aimed to indicate the level of "root values" of the outputs of the environment and climate change curriculum are found and their distribution in the units of the curriculum. In this research, where document analysis, one of the qualitative research methods, has been used, the data is designed descriptively. Firstly, the distribution of root values in the outputs of the environment and climate change curriculum has been determined. In the research, it has been seen that the value most related to the values education of the Environmental Education course is "respect and responsibility", and the least one is "justice, friendship, honesty and patience". It has been determined that the root values in the environmental education and climate change curriculum are not distributed evenly across the units. According to the results of the research, more connection can be made with the values of justice, patience and honesty within the outputs of environmental education and climate change course. In order to increase these values, the mentioned values should be included more and the values should be distributed equally to all units at each grade level. Starting from the new academic year, the reading texts included in the textbook should be enriched in terms of root values and practical training should be included.

Keywords: Value, Value Education, Root Values, Environmental Education, Environmental Education and Climate Change curriculum.

Öneçikanlar

- Çevre eğitimi ve iklim değişikliği öğretim programında yer alan kök değerlerin dengeli bir biçimde ünitelere dağılmadığı belirlenmiştir.
- Yapılan araştırma sonuçlarına göre çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersinin kazanımları içerisinde adalet, sabır ve dürüstlük değerleriyle daha fazla bağlantı kurulabilir
- Yeni eğitim-öğretim yılından itibaren ders kitabında yer verilen okuma metinleri kök değerler açısından zenginleştirilmeli ve uygulamalı eğitime yer verilmelidir

1. Giriş

Sosyal bir canlı olan insanoğlu, toplumda yaşayan ve çevresiyle sürekli etkileşim içinde olan bir varlıktır. İnsanların sosyalleşmesi ve toplum içerisinde birlikte yaşayabilmeleri birtakım belli ilke ve kurallara uymayı zorunlu hale getirmiştir (Öngören, 2022). Gereksinim duyulan ilke ve kuralların bütünü toplumu birlikte tutan ve toplumun çoğunluğu tarafından kabul görmüş değerler tarafından oluşturulmaktadır (Akarsu, 2015). Bu sebeple değerler, toplumun varlığını sürdürmesi için büyük bir önem arz eder.

Latince kelime anlamı olarak "kıymetli olmak" veya "güçlü olmak" anlamlarına gelen "valere" kelimesi değer kavramını ifade etmektedir (Bilgin, 1995). Türk Dil Kurumu (2023) ise değeri "herhangi bir şeyin önemini derecesini belirten soyut ölçü, bir şeyleri ifade eden karşılık; kıymet vermek" olarak tanımlamıştır. Yıldırım (2024) değerlerin maddi anlamın ötesinde manevi olarak bireylerin tercihleri, düşünceleri, kararları kısaca yaşantıları üzerinde belirgin etkiye sahip olduğunu belirtmiştir. Değerlerin maddi, manevi ve milli boyutları bulunmaktadır. Maddi boyutu ne kadar önemli olsa da manevi ve milli boyutu birey davranışları üzerinde daha etkili olduğu söylenebilir.

Bostrom (1999) değerlerin doğuştan gelmediğini, etkileşim sonucunda öğrenilen ve yaşantı sonucu oluşturulduğunu belirtmiş, bireyin kendisinin ve çevresinin yaşamını daha da zenginleştirdiğini ifade etmiştir. Değerlerin bu zenginliği kuşaklar arasında aktararak devam etmektedir. Değerler, kuşaktan kuşağa aktararak yıllarca devam ettirilebileceği gibi süreç içerisinde işlevselliğini yitirerek yok olabilmektedir.

Değerler toplumun geçmişi ile geleceği arasında etkileşim sağlamada önemli bir etkiye sahiptir. Değerler yaşanan zaman içerisinde toplumsal birlikteliğin sağlanması açısından önem arz etmektedir (Bozkurt, 2017: 5). Toplumda düzen sağlamak ve kişilerde istendik davranışları oluşturabilmek için değerler eğitime ağırlık verilmelidir. Çünkü değer toplumsal ve bireysel davranışları şekillendirmektedir (Çalışkan ve Yıldırım 2022). Böylece bireylerin, bireysel ve toplumsal gelişimini sağlaması beklenmektedir.

Ülkeler, vatandaşlarına sağladıkları eğitimle geleceğini inşa etmeyi amaçlar. Bu zaman içerisinde ülkeler diğer ülkelerden geri kalmamak için toplumda meydana gelen değişim ve gelişimleri takip etmek zorundadır. Eğitim de bu değişim ve gelişim doğrultusunda toplumun kültürel mirasını yeni nesillere aktarmada, toplumdaki birlikteliği sağlamada önemli bir yere sahiptir (Erel, 2018). Bundan dolayı kültürel mirasını yeni nesillere aktarmak ve , toplumdaki birlikteliği sağlamak amacıyla okullarda resmi veya örtük olarak değerler eğitimi çalışmalarının yapıldığı görülmektedir. Balcı ve Yanpar Yelken (2013) değişen dünya koşullarının meydana getirdiği olumsuzlukların değerler eğitime önem verilmesiyle zaman içerisinde tamamen ortadan kalkabileceğini belirtmektedir.

Değer eğitimi, Türk eğitim tarihinde ahlak eğitimi ile ilişkilendirilmiştir. Türk eğitim tarihinde farklı ders programlarının içerisinde örtük olarak değerlere yer verilmiştir. Özellikle malumatı vataniye, muhasabatı ahlakiye, vatandaşlık (yurt bilgisi, yurttaşlık bilgisi), din kültürü ve ahlak bilgisi, ahlak eğitimi, sosyal bilgiler, hayat bilgisi gibi derslerde değer konusuna daha çok eğilinmiştir. Bununla birlikte farklı dersler içerisinde de örtük olarak her zaman yer edindiği söylenebilir.

Türkiye'de 2005 yılı değerler eğitimi açısından milat olarak kabul edilmektedir. Değerler ve değer eğitiminin 2005 yılından sonra ülkemiz eğitim-öğretim programlarında önemsendiği görülmektedir (Yıldırım ve Demirel, 2019: 94). 2017 yılında taslak olarak geliştirilen ve 2018 yılından itibaren uygulanmaya konulan öğretim programlarında ise kök değerlere yer verilmiştir. Bu kök değerler; adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik şeklinde belirlenmiştir (MEB, 2018). Öngören (2023) özellikle 2018 yılında düzenlenen sosyal bilgiler eğitimi ders programında hak, hukuk, adalet ve eşitlik gibi

değere kazanımlarda yer verildiğine işaret ederek makbul vatandaş tipinin ortaya çıkması adına yeni düzenlemelerin hayata geçirileceğini belirtmiştir.

Disiplinlerarası değer eğitimi anlayışını geliştirmek için Milli Eğitim Bakanlığı kök değer kavramını 2018 yılında tüm derslerin öğretim programlarına yerleştirmiştir. Okullarda pekiştirilen değerler eğitimi, farklı derslerin programlarıyla ilişkilendirilerek disiplinlerarası bir yaklaşımla işlenmektedir. Bu hedef doğrultusunda değerlerimiz, kök değer olarak öğretim programlarının tamamında ve tüm bölümlerinde yer verilmiştir. (MEB, 2018). Türkiye’de değerlerin işlenmesinin istendiği derslerden birisi de seçmeli çevre ve iklim değişikliği dersidir.

1.2. Çevre Eğitimi

İnsanoğlunun çevreye yönelik farkındalığı 18. yüzyılın başlarında oluşmaya başlamış ve 19. yüzyıldan itibaren insanoğlunun gündeminde önemli bir yer edinmiştir. Çevre, tüm varlıkların yaşamını devam ettirdiği destek sistemlerinin bütünü (Özçağ, 2004) olarak çevrebilimciler tarafından kabul edilmektedir. Çevrenin bütün canlılar için önemli olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Ama insanoğlu için çevrenin ayrıca bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Çalışkan ve Yıldırım (2022) çevrenin insanoğlu için genellikle bir yaşam alanı, bazen ekip biçilen bir tarla ve bazen de bir eğitim merkezi olduğunu ifade etmiştir.

İnsanlar geçmiş dönemlerde kırsalda doğayla iç içe bir yaşam şekline sahipti. Ama sanayi inkılabıyla birlikte başta hızlı kentleşme olmak üzere sanayinin doğal yaşam üzerindeki olumsuz etkisi dikkatlerin tekrardan çevre üzerine toplanmasını sağlamıştır ki Çalışkan ve Yıldırım (2022) da çevre eğitiminin başlangıç noktasının sanayileşmeyle birlikte yaşanan şehirleşmeye bağlı olarak büyük şehirlerde yaşanan ve doğal ortamlardan uzak hayat süren öğrencilerin doğayı tanınması ve doğayla temasa geçmesi düşüncesinden kaynaklandığını belirtmiştir.

Uzun yıllar boyunca çevre ile uyumlu yaşayan insanoğlu son yıllarda etki alanı genişleyen sanayileşmeyle beraber, çevrenin hızlı bir biçimde kirlenmesine ve bozulmasına neden olmuştur (Yüksel, 2010). Bu durumun önüne geçmek için insanlarda özellikle de genç nesillerde çevre bilincinin geliştirilmesi tercihten öte, zorunluluk haline dönüşmüştür. İnsanlarda çevre bilinci oluşturulmasına küçük yaşlarda başlanmalıdır. Nitekim çevre bilincinin önce ailede daha sonra okulda devam ederek kazandırılması gerekmektedir (Alım, 2006).

Çevre eğitimi, doğal kaynakların korunarak ekosistemin tümünün geliştirilmesi için harcanan çabaları içermektedir. Çevre eğitiminin asıl hedefi ise bilgilendirmekten çok bireylerin çevrenin korunmasında aktif olarak rol almalarının sağlanmasıdır (UNESCO, 2015). Türkiye Çevre Atlası (2004) tarafından çevre ve iklim değişikliği “toplumun tüm taraflarında çevre bilincinin geliştirilmesi, çevreye duyarlı, kalıcı ve olumlu davranış değişikliklerinin meydana getirilmesi ve doğal, tarihi, sosyo-estetik değerlerin korunması, aktif olarak katılımın sağlanması ve sorunların çözümünde görev alma” şeklinde tanımlanmaktadır.

1.3. Türkiye’de Çevre Eğitimi

21. yüzyılda hızla artan çevre sorunları ciddi boyutlara ulaşarak canlı hayatını olumsuz etkileyebilecek düzeylere geldiği gözlemlenmekte, dünyanın geleceği için tehdit unsuru oluşturan problemlerin etkisinin azaltılabilmesi ve önüne geçilebilmesi (Çalışkan, 2024) için çevre eğitime ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Nitekim yaşadığı çevreyi benimseyen, çevresel sorunlara çözüm arayan insanların yetiştirilmesinde çevre eğitiminin katkısı oldukça fazladır (Sungurtekin, 2001). Bundan ötürü çevre sorunlarının artması, bu sorunların canlı hayatını tehdit edecek boyuta ulaşması buna bağlı olarak insanların çevre bilinci kazanmasının gerekliliği ve çevre eğitiminin önemi gündemdeki yerini korumaktadır.

Gelişen ve değişen dünyada çevre konuları herkesi derinden etkilediği için çevre eğitiminin önemi her geçen gün artmaktadır. Bundan dolayı diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de çevre eğitime yönelik çalışmalar yapılmaktadır. 2015 yılında ülkemizde ortaokullarda okutulmak üzere seçmeli çevre eğitimi dersi öğretim programı düzenlenmiştir. Seçmeli çevre eğitimi dersinde

“İnsan ve Doğa”, “Döngüsel Doğa”, “Çevre Sorunları”, “Küresel İklim Değişikliği”, “İklim Değişikliği ve Türkiye” ve “Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Dostu Teknolojiler” gibi konular ünitelere yer yer verilmiştir.

2022-2023 yılı eğitim-öğretim programında “çevre eğitimi” dersi, “çevre eğitimi ve iklim değişikliği” olarak adı ve öğretim programı güncellenmiştir. Çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersi kapsamında ise “İnsan ve Doğa”, “Döngüsel Doğa”, “Çevre Sorunları”, “Küresel İklim Değişikliği”, “İklim Değişikliği ve Türkiye”, “Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Dostu Teknolojiler” öğrenme alanlarına yer verilmiştir. Bu ve benzeri dersler hem ülkemiz için hem de tüm insanlık için bir tercihten öte bir zorunluluğa dönüşmüştür.

1.4. İklim ve İklim Değişikliği

İklim, bir bölgede uzun yıllar gözlemlenen hava olaylarının ortalaması şeklinde tanımlanmaktadır. İklim şartlarındaki meydana gelen önemli etkileri bulunan, gelişim ve değişimler bütünü iklim değişikliği olarak ifade edilmektedir (Türkeş, 1997). Dünyanın var olduğu andan günümüze kadar pek çok kez iklim değişikliğinin yaşandığı tahmin edilmektedir. Bunların bir kısmı doğal nedenlerden kaynaklanırken bir kısmı da özellikle günümüzde insanoğlunun da etkide bulunmasından kaynaklandığı varsayılmaktadır.

İklim değişikliği eğitimi ve çevre eğitimi arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Bu disiplinlerin hedefleri incelendiğinde ortak yönlerinin olduğu görülmektedir. Bu nedenle iklim değişikliği eğitimlerinde çevre eğitimi yaklaşımlarının kullanılması, iklim değişikliği eğitiminin etkisini artırmaktadır (Barak, 2018). İklim değişikliği eğitimi, ilkokullarda ve ortaokullarda öğrencilerin iklim değişikliği bilincini geliştirmeyi amaçlayan bir yaklaşım olarak kabul edilmiştir. İklim değişikliği eğitimi, eğitim sistemini geliştirmeyi hedefleyerek okullarda verilen eğitimde önemli bir yere sahiptir (Oversby, 2015). Birleşmiş Milletler’in çağrısı ile bazı ülkelerin müfredatlarında iklim değişikliği eğitime yer verdikleri görülmektedir (Barak, 2018). Bu kapsamda Türkiye’de de çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersi 2022-2023 yılı eğitim-öğretim programında ortaokullarda seçmeli olarak okutulmaya başlanmıştır.

Çevre eğitimi ile değerler eğitimi karşılıklı ve sıkı bir ilişki içerisinde. Değerler tüm derslerde olduğu gibi çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersi içerisinde de kendini gösteren yapıya sahiptir. Bu sebeple değerlerin çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersinde nasıl ortaya çıktığı ve hangi sıklıkta geçtiği araştırmaya değerdir. Alanyazın incelendiğinde çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersi ile değerler eğitiminin birlikte incelendiği herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu anlamda çalışmanın özgün olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada 2022-2023 yılı eğitim öğretim programlarında uygulamaya konulan çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersinin içeriğinde belirtilen kök değerlerin nasıl ve hangi düzeyde yer aldığını incelemek amaçlanmaktadır. Ayrıca kök değerlere çevre ve iklim değişikliği dersi öğretim programında yeteri kadar yer verilip verilmediği belirlenmek istenmiştir.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Modeli

Nitel olarak tasarlanan bu çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmış olup veriler betimsel olarak desenlenmiştir. Nitekim doküman analizi araştırma verilerinin birincil kaynağı olarak çeşitli dokümanların gözden geçirilmesi, bir araya getirilmesi, irdelenmesi ve analizi olarak tanımlanabilen bilimsel bir araştırma yöntemidir (Sak, vd., 2021). Yıldırım ve Şimşek (2013) doküman analizi yöntemini “*Araştırmaya konu olan olay ve olgularla ilgili bilgilerin yer aldığı yazılı ve görsel materyallerin araştırılıp incelenmesine*” şeklinde açıklamıştır.

2.2. Veri Kaynakları

Araştırmanın veri kaynağı olarak 2022-2023 eğitim ve öğretim programında yer alan çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersi öğretim programı incelenmiştir. Araştırmanın veri toplama aracı olarak ortaokul çevre eğitimi ve iklim değişikliği öğretim programı içerisindeki adalet, sabır, saygı, sevgi,

sorumluluk, dostluk, dürüstlük, öz denetim, vatanseverlik, yardımseverlik kök değerlerinin yer aldığı belirtke tablosu kullanılmıştır.

2.3. Veri Toplama ve Analizi Süreci

Verilerin analizinde nitel araştırma doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2013) doküman analizi sürecini ilk olarak “araştırmaya konu olan dokümanlara ulaşma”, ikinci olarak “dokümanların özgünlüğünün kontrol edilmesi”, üçüncü aşamada ise “dokümanların verilerinin analiz edilmesi” ve son olarak “verilerin kullanılması” aşamalarından oluştuğunu belirtmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın veri toplama ve çözümleme süreci ;

- *Dokümanlara ulaşma:* Araştırma sürecinde kullanılan çevre ve iklim değişikliği dersi öğretim programına Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı internet sitesinden (<http://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx>) ulaşılmıştır.
- *Dokümanların özgünlüğünün kontrol edilmesi:* Araştırma sürecinde dokümanlara ulaşmak amacıyla Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı resmi internet adresindeki ilgili program kullanıldığı için dokümanların kaynağının orijinal ve güvenilir olduğu söylenebilir.
- *Verilerinin analiz edilmesi:* Veri analizinden önce araştırma sorularına ilişkin belirtke tablosu oluşturulmuştur. Araştırma sorusu kapsamında kök değerlerin durumunu belirlemek amacıyla oluşturulan belirtke tablosu kullanılmıştır. Çevre eğitimi ve iklim değişikliği öğretim programında yer alan değerler belirtke tablosu eşliğinde incelenmiş ve yorumlanmıştır. Ayrıca dokümanlar iki araştırmacı tarafından farklı zamanda işlenmiş, sonrasında alan uzmanı tarafından incelenerek dönütleri doğrultusunda tekrardan gözden geçirilmiştir.
- *Verilerin kullanılması:* Çevre eğitimi ve iklim değişikliği öğretim programında yer alan değerler, oluşturulan belirtke tablosu kapsamında tespit edilmiştir. Çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersi öğretim programı öğrenme alanlarında, kazanımlarda ve programda yer alan kök değerler belirtke tablosuyla ilişkilendirerek yorumlanmıştır. Verilerin yorumlanması sürecinde örnek doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

3. Bulgular

Çalışmanın amacı kapsamında çevre eğitimi ve iklim değişikliği programındaki öğrenme alanları ekseninde kazanımların kök değerlerle ilişkisi incelenmiştir. Öğrenme alanlarının içinde yer alan kazanımlarda farklı kök değerlere rastlanılmıştır. Öğrenme alanı, kazanım ve değer kesişimi Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Öğrenme alanlarındaki kazanımlarda değerlerin yer alma durumu

Öğrenme Alanları	Kazanım No	Adalet	Dostluk	Dürüstlük	Öz Denetim	Sabır	Saygı	Sevgi	Sorumluluk	Vatanseverlik	Yardımseverlik
İnsan ve Doğa	Kazanım.1.1								X		
	Kazanım.1.2								X		
	Kazanım.1.3						X				
	Kazanım.1.4								X		
	Kazanım.1.5								X		
	Kazanım.1.6								X		

	Toplam	0	0	0	0	0	1	0	5	0	0
Döngüsel Doğa	Kazanım.2.1								X		
	Kazanım.2.2								X		
	Kazanım.2.3								X		
	Kazanım.2.4								X		
	Toplam	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0
Çevre Sorunları	Kazanım.3.1								X		
	Kazanım.3.2									X	
	Kazanım.3.3								X		
	Kazanım.3.4									X	
	Kazanım.3.5									X	
	Kazanım.3.6									X	
	Toplam	0	0	0	0	0	0	0	2	4	0
Küresel İklim Değişikliği	Kazanım.4.1									X	
	Kazanım.4.2									X	
	Kazanım.4.3									X	
	Kazanım.4.4									X	
	Kazanım.4.5								X		
	Toplam	0	0	0	0	0	0	0	1	4	0
İklim Değişikliği ve Türkiye	Kazanım.5.1									X	
	Kazanım.5.2									X	
	Kazanım.5.3									X	
	Kazanım.5.4								X		
	Kazanım.5.5								X		
	Toplam	0	0	0	0	0	0	0	2	3	0
Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Dostu Teknolojiler	Kazanım.6.1						X	X			
	Kazanım.6.2								X		
	Kazanım.6.3									X	
	Kazanım.6.4								X		
	Kazanım.6.5								X		
	Kazanım.6.6								X	X	
	Kazanım.6.7								X	X	
	Kazanım.6.8							X			
	Toplam	0	0	0	0	0	2	1	5	3	0

Tablo 1’de çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersi öğrenme alanlarındaki kazanımlarda değerlere yer verildiği görülmektedir. Buna göre “insan ve doğa” öğrenme alanında 6 defa; “döngüsel doğa” öğrenme alanında ise 4; “çevre sorunları” öğrenme alanında 6; “küresel iklim değişikliği” öğrenme alanında 5; “iklim değişikliği ve Türkiye” öğrenme alanında 5; “sürdürülebilir kalkınma ve çevre dostu teknolojiler” öğrenme alanında ise 11 defa kök değere yer verildiği tespit edilmiştir. Öğrenme alanlarıyla değer ifade eden örnek kazanımlar aşağıda verilmiştir.

- İnsan ve doğa öğrenme alanıyla ilgili değer ifade eden örnek kazanımlar: “Doğal dengeyi olumsuz etkileyecek davranışları güncel örnekler üzerinden tartışır.” ve “Doğal dengenin korunmasına yönelik toplumsal farkındalık oluşturacak bir proje tasarlar”,

- *Döngüsel doğa öğrenme alanıyla ilgili değer ifade eden örnek kazanımlar:* “Madde döngüsündeki ve enerji akışındaki aksamının doğal yaşama etkisi ile ilgili çıkarımlar yapar. (Su döngüsünde ortaya çıkabilecek olumsuz etkileşimlerin araştırılarak elde edilen sonuçlarınsosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarıyla tartışılması sağlanır)”
- *Çevre sorunları öğrenme alanıyla ilgili değer ifade eden örnek kazanımlar:* “Yerel ve küresel çevre sorunlarını örneklerle açıklar”, “Atık ve çöpün hava, su, toprak kirliliğine ve radyoaktif kirliliğe neden olduğunu fark eder” ve “Atık, çöp ve kirlilik kavramlarını ayırt eder.”
- *Küresel iklim değişikliği öğrenme alanıyla ilgili değer ifade eden örnek kazanımlar:* “Küresel iklim değişikliğinin etkilerini örnek olaylar üzerinden yorumlar” ve “Sera gazlarının artışına neden olan olayları sorgular.”
- *İklim değişikliği ve Türkiye değişikliği öğrenme alanıyla ilgili değer ifade eden örnek kazanımlar:* “İklim değişikliğinin Türkiye’deki etkilerini azaltmaya yönelik toplumsal farkındalık oluşturacak proje/projeler tasarlar”, “Türkiye’de iklim değişikliğiyle mücadele ile ilgili, yakın çevresini bilgilendirme sürecinde sorumluluklarının farkında olur” ve “Türkiye’de iklim değişikliği ile mücadeleye yönelik ulusal ve uluslararası çalışmaların önemini tartışır”
- *Sürdürülebilir kalkınma ve çevre dostu teknolojiler öğrenme alanıyla ilgili değer ifade eden örnek kazanımlar:* “Türkiye ve dünyadaki sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen örnekler sunar”, “Atık malzemelerden yararlanarak bir ileri dönüşüm ürünü tasarlar” ve “Su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımının önemini fark eder.”

Yapılan araştırma kapsamında çevre eğitimi ve iklim değişikliği öğretim programında yer alan kök değerlerin öğrenme alanlarıyla ilişkisi incelenmiştir. Çevre eğitimi ve iklim değişikliği öğretim programındaki öğrenme alanlarına göre kök değerlerin dağılımı Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Çevre Eğitimi ve İklim Değişikliği Öğretim Programı Kök Değer Dağılımı

Kök Değerler	İnsan ve Doğa		Döngüsel Doğa		Çevre Sorunları		Küresel İklim Değişikliği		İklim Değişikliği ve Türkiye		Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Dostu Teknolojiler	
	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)
Adalet	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Dostluk	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Dürüstlük	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Öz denetim	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sevgi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	9.30
Saygı	1	16.6	0	0	0	0	0	0	0	0	2	18,1
Sabır	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sorumluluk	5	83.3	4	100	2	33,3	1	20	2	40	5	45.4
Yardımselik	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Vatanseverlik	0	0	0	0	4	66,6	4	80	3	60	3	27.2
Toplam	6	99.9	4	100	6	99.9	5	100	5	100	11	100

Tablo 2’de çevre eğitimi ve iklim değişikliği öğretim programında yer alan kök değerlerin öğrenme alanlarına göre dağılımı oransal olarak verilmiştir. Çevre eğitimi ve iklim değişikliği öğretim programında, sevgi değeri 1, saygı değeri 3, sorumluluk 19 ve vatanseverlik 14 defa öğrenme alanlarıyla ilişkilendiği görülmüştür. Kök değerlere ilişkin doğrudan alıntılar aşağıda verilmiştir.

- *Sevgi değerine ilişkin örnek kazanımlar;* “Günlük hayatında istek ve ihtiyaçlarını karşılarken gelecek nesillerin de gereksinimlerini dikkate alarak hareket etmesi gerektiğini fark eder”,

- *Saygı değerine ilişkin örnek kazanımlar*; “Yaşadığı çevrede canlı ve cansız varlıklar arasındaki sürekli etkileşime örnekler verir” ve “Günlük hayatında istek ve ihtiyaçlarını karşılarken gelecek nesillerin de gereksinimlerini dikkate alarak hareket etmesi gerektiğini fark eder”,
- *Sorumluluk değerine ilişkin örnek kazanımlar*; “İnsan ve doğa arasındaki etkileşimin olumlu ve olumsuz yönlerini tartışır”, “Yaşadığı çevrenin bir parçası olduğunu gözlemlerine dayanarak fark eder”, “Doğal dengenin korunmasına yönelik toplumsal farkındalık oluşturacak bir proje tasarlar” ve “Atık ve çöpün hava, su, toprak kirliliğine ve radyoaktif kirliliğe neden olduğunu fark eder”,
- *Vatanseverlik değerine ilişkin örnek kazanımlar*; “İklim değişikliğinin Türkiye’deki mevcut ve olası etkilerini fark eder”, “İklim değişikliğinin Türkiye’deki etkilerini azaltmaya yönelik önlemlere örnekler verir” , “Yerel ve küresel çevre sorunlarını örneklerle açıklar”, “İklim değişikliğinin Türkiye’deki mevcut ve olası etkilerini fark eder”, “Türkiye’de iklim değişikliği ile mücadeleye yönelik ulusal ve uluslararası çalışmaların önemini tartışır” ve “İklim değişikliğinin Türkiye’deki etkilerini azaltmaya yönelik önlemlere örnekler verir”.

Yukardaki bulgular dikkate alındığı zaman çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersi kapsamında öğrencilerin doğa sevgisi, doğaya saygı, sorumluluk ve vatanseverlik değerlerine sahip bir şekilde yetişmeleri amaçlandığı görülmektedir.

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Çevre tüm canlıların ortak yaşam alanıdır. Karatekin (2011) çevreyi, insanların ve diğer canlıların birlikte yaşadığı ortam olarak tarif etmiştir. İnsan dışındaki diğer canlılar doğaya zarar vermemekte ve doğal çevreyi kalıcı bir şekilde olumsuz etkilememektedir. İnsanoğlunun daha konforlu yaşama ve daha çok kazanma düşüncesi doğal çevre üzerinde etkisini artırmıştır. Bu etki zamanla doğanın kendini yenilemesini ve var olan dengeyi korumasını zorlaştırmıştır. Bu durum da başta çevre sorunları olmak üzere küresel ısınma ve iklim değişikliği gibi günümüz dünya sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Artık insan etkisine bağlı çevre sorunları insan hayatını derinden etkilemektedir. Bu durum ise çevrenin korunması adına insanoğlunu harekete geçmeye zorlamıştır. Ne kadar çevre yararına değil de çevre problemlerinin olumsuz etkilerinin insan hayatını tehdit etmesine bağlı olarak önlem almak için harekete geçilmiş olsa da yine de iyi bir başlangıç olarak kabul edilebilir.

Çevre problemlerini azaltmak için farklı çözüm önerileri geliştirilmiştir. Bunlar arasında yer alan ve en çok önemsenenlerinden birisi insanların özellikle genç nesillerin çevre konusunda bilinçlendirilmesidir. Bu bağlamda tüm dünyada çevre eğitime yönelik çalışmaların (BM, 1972; Stapp, 1975; Wells, 1987; BM, 1992) yapıldığı görülmektedir. Türkiye’de ise 2015 yılında seçmeli çevre eğitimi, 2022 yılında ise seçmeli çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersleri öğretim programları yürürlüğe konmuştur. Çevre eğitimi ve iklim dersi öğretim programı kapsamında değer temelli olarak “İnsan ve Doğa”, “Döngüsel doğa”, “Çevre Sorunları”, “Küresel İklim Değişikliği”, “İklim Değişikliği ve Türkiye” ve “Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Dostu Teknolojiler” öğrenme alanlarına yer verildiği görülmektedir. Bu öğrenme alanlarında çevresel değerlerin gelişmesine odaklanılmaktadır. Böylece öğrencilerin çevre bilinci kazanmaları, çevreye karşı duyarlı olmaları ve çevre için sorumluluk almaları amaçlanmaktadır.

Araştırma sonucunda çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersi öğretim programında yer alan öğrenme alanlarından en az kök değere “Döngüsel Doğa” öğrenme alanında, en çok kök değere ise “Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Dostu Teknolojiler” öğrenme alanında yer verildiği görülmüştür. Bu ders kapsamında kök değerlere yer verilerek öğrencilerin doğal çevreye karşı duyarlı, bilinçle hareket eden ve çevre için inisiyatif alan bireyler yetiştirilmek istenmiştir. Nitekim Kahyaoglu (2016) çevre eğitiminin çevre ve çevre sorunları konusunda bilinçlendirme, uyarma, koruma gibi süreçleri içerdiğini ve bireylerde çevreye yönelik olumlu davranışlar oluşturmayı amaçladığını belirtmiştir. Benzer şekilde Erentay ve Erdoğan (2009) doğa temelli eğitimlerin bireylerin çevre sorunlarına ilişkin farkındalıkların artırdığını, bu sorunların çözümüne yönelik

stratejiler geliştirmesi ve sorumluluk alması için kendilerini geliştirmelerine imkân sağladığını ifade etmiştir.

Çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersi öğretim programında gelişimi amaçlanan kök değerlerin öğrenme alanları arasında dağılımının homojen olmadığı tespit edilmiştir. Her öğrenme alanında toplam kök değer sayısının da niceliksel olarak dengeli bir dağılım göstermediği belirlenmiştir. Bu durum, öğretim programlarında belirtilen kök değerlerin öğrenciler tarafından aynı oranda benimsenmemesine neden olabilir. Çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersi öğrenme alanlarının tamamında kök değerlerin dengeli bir şekilde dağılımının sağlanması öğrencilerin çevreye karşı duyarlı bireyler olmalarının yanında değerleri oluşturup, geliştirmeleri ve pekiştirmelerine de katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çevre eğitimi ve iklim değişikliği öğretim programı kazanımlarında en çok tespit edilen değerlerin “sorumluluk” ve “vatanseverlik” olduğu, en az tespit edilen değerlerin ise “adalet”, “dostluk”, “dürüstlük” ve “sabır” olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum dersin içeriğinin çevre konusu olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Zira çevre eğitimi çevresel değerler olarak da ifade edilen sorumluluk, temizlik, doğaya karşı saygı ve doğa sevgisi gibi değerlerle daha uyumlu bir yapıdadır. Çalışkan ve Yıldırım (2022) çevre eğitimi sürecinin “çevreye karşı saygı”, “doğa sevgisi”, “çevreye karşı sorumluluk” ve “doğal mirasa duyarlılık” gibi değerlerin öğrenciler tarafından kazanılması için bir fırsat olduğunu belirtmiştir. Çalıklan, Yıldırım ve Demirhan (2021) uyguladıkları çevre eğitimi çalışmalarının öğrencilere sorumluluk, doğa sevgisi, doğal mirasa duyarlılık, doğaya karşı saygı ve temizlik değerlerini kazanmalarına imkan oluşturduğunu tespit etmiştir. Ama elde edilen sonuçlara bakılarak çevre eğitimi ve iklim değişikliği öğretim programında adalet, dürüstlük ve sabır değerlerinin artırılmasının öğrencilerin değer gelişimini olumlu etkileyeceği için tavsiye edilmektedir. Bu bağlamda öğretim programları hazırlanırken tüm öğrenme alanlarında değerlerin dengeli dağıtılmasına özen gösterilebilir.

Öğretim programında yer verilen kazanımların hangi değerlerle ilişkilendirilmesi gerektiği açıkça belirtilmediği görülmektedir. Çevre eğitimi ve iklim değişikliği öğretim programında değerler kazanımlar altında örtük bir şekilde verilmiştir. Bu durum çevre eğitimi ve iklim değişikliği öğretim programı için bir eksiklik olarak ifade edilebilir. Kök değerler ile ilişkili çevre eğitimi ve iklim değişikliği öğretim programı kazanımları sayısı ihtiyaçlar doğrultusunda alanda çalışanların görüşü de alınarak artırılabilir. Sonraki yıllarda çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersi öğretim programının kök değerler ile kazanım sayıları daha dengeli bir şekilde ilişkilendirilebilir. Ayrıca çevre eğitimi ve iklim değişikliği öğretim programı kazanımlarının ilgili değer ile ilgili etkinliklere yer verilmesi önerilmektedir.

Etik onam: Bu çalışmada etik kurul onayı gerekli değildir.

Yazar Katkıları: *Konsept:* D.M.H, Y.Y. *Literatür Tarama:* D.M.H, Y.Y. *Tasarım:* D.M.H, Y.Y. *Veri toplama:* D.M.H, Y.Y. *Analiz ve yorum:* D.M.H, Y.Y. *Makale yazımı* D.M.H, Y.Y. *Eleştirel incelenmesi:* D.M.H, Y.Y.

Çıkar Çatışması: Yazar(lar) arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansal Destek: Finansal kaynaklar, katkı sağlayan kurum, kuruluş yoktur.

Kaynaklar

Akarsu, S. (2015). *İlkokul (1-4) ve ortaokul (5-8) müzik ders kitaplarında yer alan şarkıların değerler bakımından incelenmesi ve değerler eğitimine ilişkin öğrenci algıları.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.

Alım, M. (2006). Avrupa birliği üyelik sürecinde Türkiye’de çevre ve ilköğretimde çevre eğitimi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 14(2), 599–616.

Balcı, F. A. ve Yanpar Yelken, T., 2013. “İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Değerler ve Değer Eğitimi Uygulamaları Konusunda Öğretmen Görüşleri”, Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD) 14(1), ss.195-213.

- Barak, B. (2018). *Dünyada ve Türkiye’de iklim değişikliği eğitiminin incelenmesi ve bir eğitim modeli önerisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi. İstanbul.
- Bilgin, N. (1995). *Sosyal psikolojide yöntem ve pratik çalışmalar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Birleşmiş Milletler, [B.M.], (1991). *Rio Declaration on Environment and Development: Application and Implementation*. Report of the Secretary-General.
- Birleşmiş Milletler, [B.M.], (December 1972). *General Assembly resolution 2994 (XXVII)*. United Nations Conference on the Human Environment.
- Bostrom, K. L. (1999). *The valuable child: teaching values at home and school*. Illinois: Addison Wesley Educational Publishers Inc.
- Bozkurt, E. (2017). *Çocuk Oyunları ile Değerler Eğitimi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Ankara.
- Çalışkan, A. (2024). Çevrede değerler eğitimi. Y. Yıldırım (Ed.) *Değer Odaklı Eğitimler içinde* (ss.49-69). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- Çalışkan, H. ve Yıldırım, Y. (2022). *Okul dışı ortamlarda değerler eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çalışkan, H., Yıldırım, Y. ve Demirhan, E. (2021). The evaluation of values education project conducted by the context of nature education. *Participatory Educational Research*, 8(3), 44-61.
- Erel, E., (2018). *6. sınıf sosyal bilgiler dersi programında belirlenen değerlere, ahlaki ikilem formlarıyla öğrencilerin ulaşma düzeylerinin incelenmesi (Erzincan örneği)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Erentay, N. ve Erdoğan, M. (2009). *22 adımda doğa eğitimi*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Kahyaoglu, M. (2016). Türkiye’de doğa eğitimi üzerine yapılan çalışmalarının analizi: Bir meta sentez çalışması. *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-14.
- Karatekin, K. (2011). Sosyal bilgilerde çevre eğitimi. İçinde R. Turan, M. Sünbül, & H.Akdağ (Ed.) *Sosyal bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlar II* (ss.270-288). Ankara: Pegem A Yayıncılık
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], (2015). *Çevre eğitimi öğretim programı*. Ankara: Talim Terbiye Kurulu Yayınları
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], (2018). *Sosyal bilgiler öğretim (4-7. sınıflar) programı*. Ankara: Talim Terbiye Kurulu Yayınları
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], (2022). Çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersinin müfredatı tamamlandı. Erişim Adresi: <https://www.meb.gov.tr/cevre-egitimi-ve-iklim-degisikligi-dersinin-mufredatitamamlandi/haber/25946/tr>
- Oversby, J. (2015). Teachers’ learning about climate change education. *ProcediaSocial and Behavioral Sciences*,167, 23-27.
- Öngören, H. (2022). Türkiye’de internet kullanım eğilimi ve dijital vatandaşlık algısının insan hakları bağlamında incelenmesi. *Türkiye İnsan Hakları Ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi*, 5(9), 47-82.
- Öngören, H. (2023). Ortaokul öğretmenlerinin hukuk ve adalet ders kitabına yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 12(2), 328-338. <https://dx.doi.org/10.30703/cije.1184695>
- Özçağ, M. (2004). *Sürdürülebilir kalkınma sürecinde iklim değişikliği ve Türkiye analizi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Sak, R., Şahin Sak, İ. T., Öneren Şendil, Ç., ve Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227-256. <https://doi.org/10.33400/kuje.843306>.
- Stapp, W. B. (1975). *Environmental education*. Dynamics of the UNESCO-UNEP programme.
- Sungurtekin, Ş. (2001). Uygulamalı çevre eğitimi projesi kapsamında ana ve ilköğretim okullarında müzik yoluyla çevre eğitimi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(14), 167-178.
- T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, (2004). *Türkiye çevre atlası*, Ankara.
- Türk Dil Kurumu [TDK], (2023). *Türk Dil Kurumu sözlükleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

- Türkeş, M. (1997). Hava ve iklim kavramları üzerine. *TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi*, 355, 36-37.
- United Nations Educational Scientific and Cultural Organization [UNESCO], (2015). *Not just hot air: putting climate change education into practice*. Erişim adresi: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002330/233083e.pdf>
- Wells, C. (1987). *United Nations, Unesco and the politics of knowledge*. Springer.
- Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, S. G. ve Demirel, M. (2019). Türk tarihinde değerler ve değerler eğitimi üzerine bir inceleme. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 94.
- Yıldırım, Y. (2024). Değerler eğitimi ve değer odaklı eğitimler. Y. Yıldırım (Ed.) *Değer Odaklı Eğitimler içinde* (ss.1-26). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- Yüksek, M. (2010), *Sürdürülebilir kalkınma ve Türkiye’de çevre politikaları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.